

Συνοπτικός Οδηγός για τη χρήση μη σεξιστικής
γλώσσας

Επιτροπή Ισότητας των Φύλων – Πανεπιστήμιο Κρήτης
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2021

Συγγραφή: Βασίλης Πετικός, Υποψήφιος Διδάκτορας, Τμήμα Φιλολογίας

Επιστημονική Εποπτεία: Κατερίνα Δαλακούρα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα ΦΚΣ

Ο Οδηγός Εγκρίθηκε στην υπ. αρ. ... Συνεδρίαση της Ε.Ι.Φ. Π.Κ.

Συνέχεια του *Οδηγού για τη χρήση μη σεξιστικής γλώσσας*, ο οποίος υλοποιήθηκε με πρωτοβουλία της Επιτροπής Ισότητας των Φύλων, στο πλαίσιο διαμόρφωσης πολιτικών ισότητας του Πανεπιστημίου Κρήτης με χρηματοδότηση του Ειδικού Λογαριασμού Κονδυλίων και Έρευνας, αποτελεί η παρούσα ευσύνοπτη παρουσίαση των περιπτώσεων γλωσσικού σεξισμού στη νεοελληνική γλώσσα και των προτάσεων υπέρβασής του. Η παρούσα έκδοση του Οδηγού περιορίζεται στην παρουσίαση των γλωσσικών και γραμματικών εκφάνσεων του σεξισμού στη γλώσσα, περιλαμβάνοντας ένα σύντομο σχόλιο για την κάθε εκδοχή/μορφή γλωσσικού σεξισμού και τις αντίστοιχες προτάσεις για την υπέρβασή τους.

Κύριος σκοπός της παρούσας έκδοσης είναι να καταδείξει συνοπτικά την γραμματική και την εκφραστική πολυμορφία του φαινομένου του γλωσσικού σεξισμού, και αφετέρου, να προτείνει εναλλακτικούς γραμματικούς τύπους και τρόπους έκφρασης για την αποφυγή του φαινομένου, μέσα από την παράθεση γενικών οδηγιών, παραδειγμάτων, υποδειγμάτων και πρακτικών συμβουλών. Πρόκειται για έναν σύντομο οδηγό και ένα εύχρηστο εργαλείο για την «αναγνώριση» του φαινομένου του γλωσσικού σεξισμού, που σε μικρό ή μεγαλύτερο βαθμό εμφανίζεται στο γραπτό λόγο που παράγεται ή διακινείται στην πανεπιστημιακή κοινότητα, με στόχο να συνδράμει τα μέλη της κοινότητας του Πανεπιστημίου Κρήτης στην προσπάθεια χρήσης ενός λόγου που υπερβαίνει τις έμφυλες διακρίσεις τόσο στην προφορική όσο και στη γραπτή επικοινωνία.

- ✓ Όταν το κείμενο αναφέρεται αποκλειστικά σε γυναικείους πληθυσμούς, θα πρέπει να γίνεται αναφορά αποκλειστικά με γραμματικούς όρους θηλυκού γένους.
- ✓ Όταν το κείμενο αναφέρεται σε μεικτούς οφείλεται να γίνεται ταυτόχρονη αναφορά τόσο στις γυναίκες όσο και στους άνδρες. Η ταυτόχρονη δήλωση και των δυο φύλων μπορεί να γίνεται μέσω της αναφοράς και στα δυο γραμματικά γένη: α) είτε αναγράφοντας ολόκληρες τις λέξεις β) είτε αναγράφοντας την κατάληξη του αρσενικού γένους – εφόσον το ουσιαστικό είναι θηλυκού γένους – και το αντίστροφο.
- ✓ Όταν το κείμενο αναφέρεται σε μεικτούς πληθυσμούς, η χρήση αντωνυμιών και επιθέτων που παραπέμπουν σε πρόσωπα οφείλεται να γίνεται και στα δυο γραμματικά γένη, όπως αντίστοιχα αν ο/η συντάκτης/τρια αναφέρεται σε γυναικείους πληθυσμούς θα πρέπει να αποφεύγεται η γενικευτική χρήση αντωνυμιών και επιθέτων αρσενικού γένους.
- ✓ Όταν το κείμενο αναφέρεται σε μεικτούς πληθυσμούς προτείνεται η συχνή εναλλαγή της σειράς των γραμματικών γενών. Ωστόσο, δυνατή είναι και η πρόταξη του θηλυκού γραμματικού γένους, ώστε να επιτευχθεί σταδιακή εξισορρόπηση της γενικευτικής χρήσης του αρσενικού γένους στο κοινό γλωσσικό αίσθημα. Μια εναλλακτική επιλογή, η οποία συνιστά διεθνή πρακτική των συντακτών/τριών επίσημων εγγράφων και κειμένων τα τελευταία χρόνια, είναι να καθιστούν σαφή την επιλογή εξάλειψης του γλωσσικού σεξισμού στα κείμενά τους, τοποθετώντας σχετική υποσημείωση ή δήλωση στην αρχή του εγγράφου.
- ✓ Σημαντικό είναι οι συντάκτριες και οι συντάκτες εγγράφων και κειμένων να τηρούν συστηματικά τη χρήση των προτάσεων – κανόνων που καθιστούν το κείμενο/λόγο μη σεξιστικό.
- ✓ Στην περίπτωση που σε ένα κείμενο γίνεται αναφορά σε μεικτούς ως προς φύλο πληθυσμούς ή στην περίπτωση που δεν προκύπτει φύλο, και οι συντάκτριες/συντάκτες των κειμένων αδυνατούν να εφαρμόσουν τις προαναφερόμενες προτάσεις, ώστε το κείμενο να μην καθίσταται «δύσκαμπτο», προτείνεται η περιγραφή των πληθυσμών με ουδέτερους ως προς το φύλο όρους. Για παράδειγμα: καθηγητές ► **Διδακτικό προσωπικό / μέλη ΔΕΠ**, Διοικητικοί Υπάλληλοι ► **Διοικητικό προσωπικό**, Φοιτητές ► **Φοιτητικό δυναμικό**
- ✓ Τέλος, με στόχο την αποφυγή της σεξιστικής γλώσσας και πέρα από την «πιστή» εφαρμογή κανόνων, φαίνεται πως είναι αναγκαία η αλλαγή του τρόπου γραφής των κειμένων, και ιδιαίτερα των επίσημων. Η συγγραφική εμπειρία έχει αποδείξει πως η αποφυγή των τυπικών/ στερεοτυπικών έως τώρα εκφράσεων μπορεί να αποφευχθεί με την υιοθέτηση διαφορετικών τρόπων έκφρασης (βλ. τα παραδείγματα κειμένων που ακολουθούν).
- ✓ Ιδιαίτερα για την ακαδημαϊκή κοινότητα του Πανεπιστημίου Κρήτης, παρά τις σημαντικές προσπάθειες που καταβάλει προς επίτευξη της ισότιμης χρήσης των δύο γραμματικών γενών στο λόγο τα τελευταία χρόνια, εξακολουθεί να παρατηρείται η γενικευτική χρήση του αρσενικού γένους στα κείμενα που προβάλλει δημόσια ή η μη συστηματική αξιοποίηση της αρχής αυτής. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η καταχρηστική αξιοποίηση του αρσενικού ουσιαστικού ο φοιτητής/οι φοιτητές και τα αρσενικά επίθετα που το ακολουθούν προπτυχιακοί/μεταπτυχιακοί/διδακτορικοί, για να περιγράψει το σύνολο του φοιτητικού δυναμικού της πανεπιστημιακής κοινότητας. Ως εκ τούτου, προτείνεται η αλλαγή παγιωμένων τίτλων διάφορων φορέων, δομών, δράσεων, βραβείων, τομέων οργάνωσης και υποστήριξης της ακαδημαϊκής κοινότητας, οι οποίοι καθιστούν ορατό μόνο το ανδρικό

φύλο, με την προσθήκη είτε και θηλυκού γραμματικού γένους είτε μέσω της χρήσης ουδέτερης ως προς το φύλο γλώσσας. Χαρακτηριστική είναι η εικόνα που προσφέρει η κεντρική σελίδα της επίσημης ιστοσελίδας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Οι τέσσερις κεντρικές κατηγορίες αναζήτησης πληροφοριών έχουν ως εξής: «Φοιτητές, Ανθρώπινο Δυναμικό, Γονείς/Επισκέπτες, Απόφοιτοι & Φίλοι», κάνοντας ορατή τη γενικευμένη χρήση του αρσενικού γένους. Εναλλακτικά θα μπορούσε να αποτυπωθεί ως «Φοιτητές και Φοιτήτριες ή Φοιτητικό δυναμικό, Ανθρώπινο Δυναμικό, Γονείς/Επισκέπτες, Απόφοιτοι/ες & Φίλοι/ες ή Σύλλογοι αποφοίτων και φίλων». Αντίστοιχα, δομές και υπηρεσίες που προσφέρει το Πανεπιστήμιο (π.χ. Ακαδημαϊκοί Σύμβουλοι, Συνήγορος του Φοιτητή, Μητρώο Εκλεκτόρων, κ.ά.) ή υποτροφίες και βραβεία που προωθεί (π.χ. Ευρωπαϊκή Χάρτα του Ερευνητή, Βραβείο Νέου Ερευνητή) θα πρέπει να τροποποιηθούν οι τίτλοι τους, ώστε να καθίσταται ορατή η ισότιμη συμμετοχή του γυναικείου φύλου.

ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ-ΓΕΝΙΚΕΥΤΙΚΗ ΧΡΗΣΗ ΑΡΣΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Πρόκειται για τη συνηθέστερη έκφανση του γλωσσικού σεξισμού και αφορά κυρίως τη συντακτική προσαρμογή όλων των όρων και των προσαρτημάτων της Ονοματικής Φράσης (ουσιαστικά, επίθετα, άρθρα, αντωνυμίες, επιθετικοί προσδιορισμοί, κ.ά.) σύμφωνα με το επικρατέστερο γραμματικό γένος (αρσενικό), το οποίο καθορίζεται από τους επίσημους κανόνες μιας γλώσσας. Η πρακτική αυτή θεωρείται πως ευθύνεται για την παγίωση του γλωσσικού σεξισμού, καθώς πρακτικά καθιστά αόρατο το γυναικείο φύλο.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. Χρήση και των δύο γραμματικών γενών, αναγράφοντας είτε ολόκληρες τις λέξεις των ουσιαστικών (προτείνεται) είτε αναγράφοντας τις αντίστοιχες καταλήξεις του άλλου γένους, εναλλάσσοντας συχνά τη θέση των γενών και προσαρμόζοντας κατάλληλα όλους τους όρους της ονοματικής φράσης, ώστε να γίνονται ορατά και τα δύο φύλα. Για παράδειγμα:

α) Τρόποι αναφοράς και στα δυο φύλα.

«**Οι φοιτητές** καλούνται να επικοινωνήσουν άμεσα με τη Γραμματεία του Τμήματος Φιλολογίας».

► «**Οι φοιτητές** και **οι φοιτήτριες** ή «**Οι φοιτήτριες** και **οι φοιτητές** καλούνται να επικοινωνήσουν άμεσα με τη Γραμματεία του Τμήματος Φιλολογίας».

«Η συνέλευση **των καθηγητών** αναβλήθηκε».

► «Η συνέλευση **των καθηγητών/-τριών** ή **των καθηγητριών/-τών** αναβλήθηκε».

«**Ο υπεύθυνος καθηγητής** τελεί χρέη **επιστημονικού συμβούλου των φοιτητών**».

► «**Ο/Η υπεύθυνος/η καθηγητής/τρια** τελεί χρέη **επιστημονικού/ης συμβούλου** των φοιτητών/τριών».

β) Προσαρμογή των προσδιορισμών στα γένη των προσώπων αναφοράς. Για παράδειγμα:

«Οι καθηγητές, οι καθηγήτριες και τα μέλη της φοιτητικής κοινότητας έμειναν **ικανοποιημένοι** από την απήχηση του συνεδρίου για την ελληνική γλώσσα».

► «Οι καθηγητές, οι καθηγήτριες και τα μέλη της φοιτητικής κοινότητας έμειναν **ικανοποιημένοι/ες** από την απήχηση του συνεδρίου για την ελληνική γλώσσα».

γ) Αναγραφή των άρθρων όταν γίνεται αναφορά σε θηλυκά επαγγελματικά ονόματα που επικρατεί ο επίκοινος τύπος τους ή προσθήκη της διευκρίνησης «γυναίκες και άνδρες + όνομα). Για παράδειγμα:

«τους φιλολόγους»

► «**τις και τους φιλολόγους**» ή «**τους φιλολόγους (γυναίκες και άνδρες)**»

«των υπαλλήλων της εταιρίας»

► «**των γυναικών και ανδρών υπαλλήλων** της εταιρίας»

δ) Προσοχή στη χρήση των αντωνυμιών, και ιδιαίτερα στην αρσενικού γένους κτητικής αντωνυμίας «του», η οποία προσδιορίζει τον κτήτορα ως άντρα και στις αναφορικές αντωνυμίες, «ο οποίος», «όσοι, και οι δεικτικές αντωνυμίες, «άλλους», «όλους», όταν γίνεται αναφορά σε μεικτούς πληθυσμούς. Για παράδειγμα:

«Η Πρόεδρος της Δημοκρατίας αποτίει φόρο τιμής σε **όλους αυτούς** που αγωνίστηκαν στην Εθνική Αντίσταση»

► «Η Πρόεδρος της Δημοκρατίας αποτίει φόρο τιμής **σε όλους αυτούς και όλες αυτές** που αγωνίστηκαν στην Εθνική Αντίσταση».

2. Αποκλειστική χρήση του θηλυκού γένους, όταν γνωρίζουμε ότι ο πληθυσμός που περιγράφουμε είναι εξολοκλήρου γυναικείος, αποφεύγοντας τη γενικευτική χρήση του αρσενικού γένους και την πιθανότητα σημασιολογικής αντίφασης.

ΟΥΔΕΤΕΡΕΣ ΝΟΗΜΑΤΙΚΑ ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΜΕ ΣΗΜΑΣΙΑ ΑΡΣΕΝΙΚΟΥ

Πρόκειται για λέξεις νοηματικά ουδέτερες ως προς το φύλο, αλλά που αναφέρονται κυρίως στο αρσενικό γένος, έλκοντας δύναμη από το γραμματικό γένος τους, όπως το ουσιαστικό «άνθρωπος». Το ουσιαστικό «άνθρωπος», ενώ ερμηνευτικά αγκαλιάζει το σύνολο των φύλων, σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον άνδρα στις περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες. Αντίστοιχα, ουσιαστικά όπως «το άτομο» ή «το πρόσωπο», καθημερινές ή άλλες εκφράσεις, όπως «το δίκιο του εργάτη», «η σύνοδος των πρυτάνεων», κ.ά., η χρήση της αόριστης αντωνυμίας «κανείς» και της ερωτηματικής αντωνυμίας «ποιος» αποτελούν δείκτες της υπεροχής του αρσενικού γένους ως του επικρατέστερου αντιπροσώπου του ανθρώπινου είδους. Παρά τις εγγενείς αλλαγές που έχουν επέλθει στα έγγραφα της δημόσιας διοίκησης όσον αφορά τις λέξεις ουδέτερου σημασιολογικού περιεχομένου, χρειάζεται προσοχή στην περίπτωση που ταυτίζονται με το αρσενικό γένος.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στην περίπτωση που ένα κείμενο κάνει συμπεριληπτική αναφορά σε εκπροσώπους και των δυο φύλων με τρόπο που εγείρει διερωτήσεις περί ανισότιμης ιεράρχησης, περικειμενοποιώντας την κυριαρχία του αρσενικού γραμματικού γένους, συνιστάται η εγγραφή και των δυο γενών σε κάθε περίπτωση έμμεσης ή άμεσης αναφοράς σε μεικτές ομάδες πληθυσμών, ακολουθώντας όλες τις προτάσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω.

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ: ΣΥΝΘΕΤΑ, ΑΠΡΑΓΩΓΑ, ΥΠΟΚΟΡΙΣΤΙΚΑ, ΜΕΓΕΘΥΝΤΙΚΑ

Πολλαπλές γλωσσολογικές μελέτες έχουν αναδείξει τα ποικίλα σημασιολογικά στερεότυπα που συνοδεύουν τα ουσιαστικά «άνδρας» και «γυναίκα» κατά τη διαδικασία της σύνθεσης, της παραγωγής, του υποκορισμού και της μεγέθυνσης.

Έχει αναδειχθεί πως από το ουσιαστικό «άνδρας» προκύπτουν μια σειρά παράγωγων και σύνθετων λέξεων, οι οποίες αναπαράγουν μια αποκλειστικά θετική εικόνα της αρσενικής κοινωνικής ιδιότητας, σε αντίθεση με το ουσιαστικό «γυναίκα» που η πλειονότητα των περιπτώσεων μαρτυρά σχεδόν αποκλειστικά αρνητικές συνδηλώσεις (π.χ. ανδραγάθημα ≠ γυναικομάνι, γυναικούλα, παλιογυναίκα, κ.ά.).

Η μελέτη των υποκοριστικών της νεοελληνικής γλώσσας αναδεικνύει την ίδια γλωσσική πραγματικότητα. Ενδεικτική είναι η σημασιολογική φόρτιση των υποκοριστικών «αντράκι» και «γυναικάκι», καθώς και η χρήση των σύνθετών τους, αποκαλύπτοντας πως κανένα σύνθετο ουσιαστικό με πρώτο συνθετικό λέξημα αρνητικής σημασίας και δεύτερο συνθετικό λέξημα που παραπέμπει στο ανδρικό φύλο δεν εντοπίζεται πουθενά. Αντίθετα, πληθώρα σύνθετων λέξεων με αρνητικό περιεχόμενο συνδέεται με το γυναικείο φύλο (παλιοκόριτσο, βρομοθήλυκο, παλιοθήλυκο, παλιογυναίκα, χοντρογυναίκα, γυναικόδουλο, κ.ά.).

Πλήθος μελετών έχει αποκαλύψει τον λανθάνοντα σεξισμό που ελλοχεύει σε διατυπώσεις και τρόπους υποκορισμού ή μεγέθυνσης των θηλυκών ονομάτων, τις περισσότερες φορές αναπαριστώντας τις γυναίκες ως ευαίσθητα, ευπαθή, αδύναμα και απροστάτευτα άτομα ή συνδέοντάς τες με σεξουαλικά ή ερωτικής προδιάθεσης υπονοούμενα (λ.χ. γυναικάκι, γυναικάρα, γυναικούλα, «μην κάνεις σαν γυναικούλα», κορίτσαρος, αγοροκόριτσο, γύναιο, κ.ά.)

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Συνιστάται η αποφυγή των σημασιολογικών στερεότυπων που συμβάλουν στην υποβάθμιση και των δυο φύλων, και ιδιαίτερα στην απαξίωση των ατομικών επιλογών (π.χ. έγγαμη ή συζευγμένη αντί του παντρεμένη ή υπανδρευμένη, κ.ά.) ή της επαγγελματικής ιδιότητας των γυναικών με την χρήση της ειρωνικής κατά το λαϊκό γλωσσικό αίσθημα κατάληξης -ίνα (π.χ. μαζέψτε τις βουλευτίνες σας, κ.ά.) ή μέσω του υποκορισμού ή της μεγέθυνσης των ουσιαστικών αναφοράς (π.χ. δασκαλάκος/δασκαλίτσα, κ.ά.).

ΑΝΔΡΩΝΥΜΙΚΑ – ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΟΝΟΜΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Η χρήση των ανδρωνυμικών αποτελεί συνήθη έκφραση του γλωσσικού σεξισμού διεθνώς. Το φαινόμενο γίνεται ορατό κατά τη χρήση του επωνύμου του συζύγου ή της γενικής κτητικής του πατρικού ονόματος, ακολουθώντας πιστά την πατριαρχική αντίληψη ότι η γυναίκα νοείται ως προέκταση ή κτήμα των ανδρών, οι οποίοι και συμβάλουν στους τρόπους με τους οποίους προβάλλεται η καταγωγή της, η παρουσία της στις οικογενειακές σχέσεις (συγγένεια) και πολλές φορές ο τρόπος προσφώνησής της. Τα τελευταία χρόνια έχουν παρατηρηθεί γενναίες προσπάθειες εξάλειψης του φαινομένου τόσο στο επίπεδο της γραφειοκρατικής μηχανής όσο και στις διαπροσωπικές σχέσεις των δυο φύλων.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

- (α) Συνιστάται η αποφυγή αυθαίρετων χαρακτηρισμών και η επιθυμητή από το πρόσωπο αναφοράς προσφώνηση.
- (β) Προτείνεται η συμπερίληψη του ονόματος και του επωνύμου της μητέρας, κατά αντιστοιχία του αναφερόμενου πατρωνυμικού, στις διάφορες αιτήσεις των ποικίλων υποδομών της πανεπιστημιακής κοινότητας, καθώς αποτελεί πεδίο που συνήθως απουσιάζει από τις αιτήσεις.

ΣΕΞΙΣΤΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ – ΑΝΔΡΟΚΡΑΤΙΚΑ ΛΕΞΗΜΑΤΑ

Πρόκειται για σειρά επίσημων και ανεπίσημων λέξεων και λεξημάτων της νεοελληνικής γλώσσας, επιφορτισμένων με σεξιστικό σημασιολογικό περιεχόμενο που αντανακλούν αρνητικά στερεότυπα ή διαιωνίζουν την ανδροκρατία.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Συνιστάται η αντικατάσταση των σεξιστικών λέξεων με συνώνυμες, ουδέτερου σημασιολογικού φορτίου λέξεις ή αντίστοιχες περιφράσεις όπου δεν είναι δυνατή η αντικατάστασή τους με μονολεκτικούς τύπους. Για παράδειγμα:

- Υιοθεσία ► παιδοθεσία/ τεκνοθεσία
- Επανδρώνω ► στελεχώνω
- ανδραγάθημα ► γενναία πράξη
- γεροντοκόρη ► άγαμη γυναίκα
- άνανδρη πράξη ► πράξη δειλίας
- πατροπαράδοτη συνταγή ► παραδοσιακή συνταγή
- ανδρόγυνο ► σύζυγοι

ΘΗΛΥΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

- Σημαντικό μέρος στον διάλογο για την ορατότητα και των δυο γραμματικών γενών στη γλώσσα κατέχει η ένταξη ορισμένων τύπων της νεοελληνικής (δημοτικής) γλώσσας για τον προσδιορισμό των θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών.
- Το πρόβλημα εντοπίστηκε εξαρχής στη θηλυκοποίηση των επίκοινων ονομάτων, δηλαδή των κοινών μορφολογικών τύπων της καθαρεύουσας για την περιγραφή ενός ονόματος (π.χ. ο/η φιλόλογος, ο/η ταμίας, ο/η γιατρός, ο/η δικαστής, ο/η δικαστής, κ.ά.) και της εξομάλυνσής τους μέσω της μορφολογικής διαφοροποίησής τους από τους αρσενικούς τύπους με καταλήξεις της δημοτικής (π.χ. *-ίνα*, *-ίσσα*, κ.ά.).
- Παρά τις ρυθμιστικού χαρακτήρα παρεμβάσεις των δημοτικιστών και την πρόταση υιοθέτησης των καταλήξεων *-ίνα* και *ίσσα* για τα θηλυκά επαγγελματικά ονόματα, παραμένει το ζήτημα ανοιχτό, οδηγώντας στην αποδοχή των διγενών επαγγελματικών ουσιαστικών και των καθαρά αρσενικών επαγγελματικών ονομάτων με την προσθήκη του θηλυκού άρθρου.
- Σύμφωνα με μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί, γίνεται ορατή η αδυναμία υιοθέτησης απόλυτων κανόνων για τον μορφολογικό σχηματισμό των θηλυκών επαγγελματικών ονομάτων. Συνοπτικά ανά κατηγορία έχουν παρατηρηθεί:

Θηλυκά από αρσενικά σε -ος και -ός.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ -λόγος και -γράφος (π.χ. φιλόλογος, δημοσιογράφος, κοινωνιολόγος, αρθρογράφος, κ.ά.). Αποκλειστική η χρήση του επίκοινου τύπου. Ο σχηματισμός τους σε <i>-ίνα</i> και <i>-ίσσα</i> θεωρείται ασύμβατος με το κοινό γλωσσικό αίσθημα, εμφανίζονται σπανίως και συνηθέστερα σε ανεπίσημες περιστάσεις.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ -τρόφος, -τρόφος, -ίατρος, -νόμος (π.χ. σύντροφος, κτηνίατρος, αστυνόμος, κ.ά.). Χρησιμοποιούνται ως επίκοινα. Επιλεκτικά αξιοποιείται η κατάληξη <i>-ίσσα</i> για κάποια ουσιαστικά που καταλήγουν σε <i>-τρόφος</i> (π.χ. κτηνοτρόφισσα, συντρόφισσα).
<ul style="list-style-type: none"> ➤ -ούχος και -κόμος (π.χ. αξιωματούχος, διπλωματούχος, συμβασιούχος, συνταξιούχος, νοσοκόμος, τραπεζοκόμος, κ.ά.). Συνηθέστερα επιλέγεται ο επίκοινος τύπος και σε ανεπίσημες περιστάσεις η κατάληξη του θηλυκού γένους του επιθέτου σε <i>-α</i> (π.χ. συμβασιούχα, συνταξιούχα, εκατομμυριούχα, νοσοκόμα, τραπεζοκόμα, κ.ά.). Επικρατέστερη επιλογή σχηματισμού τους φαίνεται πως είναι η κατάληξη σε <i>-ά</i> ή η εγγραφή διπλών τύπων στον πληθυντικό αριθμό κατά το οι έγκυοι-έγκυες (π.χ. οι συμβασιούχες, εκατομμυριούχες, κ.ά.).
<ul style="list-style-type: none"> ➤ -ικός (π.χ. χημικός, φυσικός, μαθηματικός, εκπαιδευτικός, δικαστικός, αστυνομικός, τραπεζικός, αξιωματικός, κ.ά.). Χρησιμοποιούνται σχεδόν αποκλειστικά ως επίκοινα. Εξαιρέσεις αποτελούν τα: αξιωματικός, αστυνομικός που σπανίως εμφανίζουν τύπους σε <i>-ίνα</i> και συχνά περιφραστικούς τύπους για τη δήλωση των θηλυκών τους. Θεωρείται προβληματική η πρόταση επιθετικής χρήσης και θηλυκοποίησης των συγκεκριμένων ουσιαστικών λόγω της ομωνυμίας που εμφανίζουν (π.χ. ο πολιτικός – η πολιτική, ο κριτικός – η κριτική, ο ορθοπεδικός – η ορθοπεδική, ο νομικός – η νομική, κ.ά.)
<ul style="list-style-type: none"> ➤ -αρχος

<p>(π.χ. δήμαρχος, ναύαρχος, ταξίαρχος, πλοίαρχος, κ.ά.). Χρησιμοποιούνται αποκλειστικά ως επίκοινα. Εξαίρεση αποτελεί η σπάνια χρήση του τύπου η δημαρχίνα.</p>
<p>➤ -ουργός και – ποιός (π.χ. υπουργός, πρωθυπουργός, θαυματοποιός). Χρησιμοποιούνται αποκλειστικά ως επίκοινα. Ελάχιστες εμφανίσεις παρουσιάζουν τα: υπουργίνα, πρωθυπουργίνα, ενώ συχνότερα εμφανίζεται η περίφραση γυναίκα υπουργός</p>
<p>➤ Άλλα. Μικρή συχνότητα εμφανίζουν οι τύποι εμπόρισσα, προεδρίνα, λοχαγίνα. Αντίθετα, ο τύπος γιατρίνα φαίνεται να έχει γίνει αποδεκτός από το κοινό γλωσσικό αίσθημα, παρότι συντριπτικά υπερισχύει ο επίκοινος τύπος.</p>
<p>Θηλυκά από αρσενικά σε -ας</p>
<p>➤ -ίστας (π.χ. αρίστα, μανικιουρίστα, γραφίστρια, πιανίστα/ πιανίστρια, κ.ά.). Σχηματίζουν τον θηλυκό τύπο με τις καταλήξεις -ίστα και -ίστρια.</p>
<p>➤ -έας (π.χ. γραμματέας, εισαγγελέας, διερμηνέας, κ.ά.) Σχηματίζουν τον θηλυκό τύπο βάσει του επίκοινου. Σπάνια εμφανίζονται σήμερα λόγιοι θηλυκοί τύποι με κατάληξη -εός (π.χ. η συγγραφέας).</p>
<p>➤ -ίας (π.χ. ταμίας, λοχίας, επαγγελματίας, επιχειρηματίας, κ.ά.). Σχηματίζουν τον θηλυκό τύπο βάσει του επίκοινου.</p>
<p>➤ -όνας, -όρας, -τήρας, -γας, -κας (π.χ. επιστήμονας - επιστημόνισσα, αρχιτέκτονας – αρχιτεκτόνισσα, λέκτορας – λεκτόρισσα, κ.ά.). Δέχονται προτάσεις ρυθμίσεων. Η συχνότητά τους ποικίλει, ενώ περισσότερες εμφανίσεις διατηρεί ο τύπος: η αρχιτέκτων, αρκετά συχνά εμφανίζονται οι τύποι: η λέκτωρ, η αρχιτεκτόνισσα και η επιστημόνισσα και σπάνια οι τύποι: η επιστήμων και η λεκτόρισσα. Μεγαλύτερη εμφάνιση διατηρούν οι λόγιοι τύποι της γενικής των συγκεκριμένων θηλυκών ουσιαστικών (π.χ. της γραμματέως, της αρχιτέκτονος).</p>
<p>➤ Οι λύσεις που πρότειναν οι δημοτικιστές, αλλά δεν υιοθετήθηκαν από το γλωσσικό αίσθημα, παρά την επιστημονική τους βάση είναι οι εξής: α) η κατάληξη -ίσσα (π.χ. ταμίισσα, γραμματέισσα/ γραμματίισσα) β) η ουσιαστικοποίηση επιθέτων (ο ταμίας - η ταμακή ή η περίφραση υπάλληλος ταμείου) γ) η διατήρηση του επίκοινου τύπου (π.χ. ο/η συγγραφέας, ως προσωρινή λύση, αλλά με περιφραστικό τύπο στον πληθυντικό, π.χ. οι γυναίκες συγγραφείς) δ) για τον σχηματισμό της γενικής του ενικού των ουσιαστικών σε -έας προτάθηκε το λόγιο επίθημα -έως προς αποφυγή λαθών, όπως λ.χ. της εισαγγελέας.</p>
<p>Θηλυκά από αρσενικά σε -ης και -ής</p>
<p>➤ -τής και -της που παράγονται από ρήματα (π.χ. διευθυντής, εκδότης, εργάτης, κ.ά.) Σχηματίζουν τον θηλυκό τύπο με την κατάληξη -τρια.</p>

<p>➤ -τής και της που δεν παράγονται από ρήματα (π.χ. αγρότης -αγρότισσα)</p> <p>➤ -άρης και -ιέρης (π.χ. πορτιέρης – πορτιέρισσα, κ.ά.). Σχηματίζουν τον θηλυκό τύπο με κατάληξη -ίσσα.</p>
<p>➤ -άρχης, -μέτρης, -πώλης, -κράτης (π.χ. βιβλιοπώλης, ακροβάτης, γεωμέτρης, εργοστασιάρχης, κ.ά.) Σχηματίζουν τον θηλυκό τύπο με κατάληξη -ίσσα, αλλά κάποιες φορές εμφανίζονται και ως επίκοινα. Τα σε -άρχης παρουσιάζουν τις μεγαλύτερες αντιστάσεις θηλυκοποίησης.</p>
<p>➤ -δίκης, -δικαστής, -άρχης και τα οξύτονα και βαρύτονα σε -ής (π.χ. νομάρχης, ευρωβουλευτής, πρεσβευτής, πρύτανης, βουλευτής, κ.ά.) Παρουσιάζουν τεράστια αντίσταση θηλυκοποίησης (π.χ. κοσμητόρισσα, προσωπάρχισσα, νομάρχισσα/νομαρχίνα, βουλευτριά/βουλευτίνα, δικάστρια/δικαστίνα, κ.ά.), ενώ η υιοθέτηση του επίκοινου τύπου για τον σχηματισμό του θηλυκού παραμένει γραμματικά προβληματική (π.χ. η βουλευτής – της βουλευτού ή της βουλευτή, οι βουλευτές – των βουλευτών (αρσ. τύποι).</p>
<p>➤ -τζής (π.χ. καφετζής, ταξιτζής, κ.ά.) σχηματίζουν τον θηλυκό τύπο σε -ού.</p>
<p>➤ Ουσιαστικά που έχουν τη δυνατότητα πολλαπλής αποδοχής επιθημάτων σε -ις, -ίδα, -τρία, -ίσσα και επίκοινο τύπο σε -ής (π.χ. η σκηνοθέτης, σκηνοθέτις, σκηνοθέτιδα, σκηνοθέτρια, σκηνοθέτισσα, όπως αντίστοιχα τα συνθέτης, καλλιτέχνης, λογοτέχνης, αναβάτης, προστάτης, ευεργέτης, κ.ά.</p>

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. Συνιστάται η αξιολόγηση των καταλήξεων **-τρία, -ίνα** και **-ίσσα**, σύμφωνα με τις προτάσεις των δημοτικιστών και η σταδιακή απόρριψη των γλωσσικών τύπων της καθαρεύουσας.

Προς κάμψη των οποιωνδήποτε αμφιβολιών σχετικά με την εγκυρότητα και ορθότητα χρήσης των προτεινόμενων καταλήξεων, οι Λυπουρλής (1990:124), Τριανταφυλλίδης (1963:332) και Χαραλαμπίδης, (1992:125) έχουν προτείνει την υιοθέτηση της φιλικής προς το λαϊκό αίσθημα κατάληξης **-ίνα**, παρότι στην πραγματικότητα το ίδιο το γλωσσικό αίσθημα εμποδίζει την καθιέρωσή της, αφού συχνά χρησιμοποιείται με πρόθεση να δοθεί αρνητική, ειρωνική και υποβιβαστική χροιά στο σημαινόμενο. Επικρατέστερη λύση έχει θεωρηθεί η λύση που πρότεινε ο Αγαπητός Τσοπανάκης (1982 ·1994), ο οποίος προκρίνει την κατάληξη **-τρία** έναντι της **-ίνα** (π.χ. βουλευτρία αντί βουλευτίνα, δικάστρια αντί δικαστίνα), με την αιτιολογία ότι δηλώνεται μια σημαντική διαφορά ήθους, δεν δημιουργεί γραμματικά προβλήματα ως προς την κλίση και τον αριθμό και εναρμονίζεται απόλυτα με το τυπικό της ελληνικής γλώσσας.

Η χρήση των νέων τύπων, ιδιαίτερα από τις ίδιες τις γυναίκες που έχουν τίτλους και επαγγέλματα υψηλού κύρους θεωρείται από τους μελετητές πως θα έχει θετική συμβολή στην κατάρριψη των στερεοτύπων και στην εξισορρόπηση της κυριαρχίας του αρσενικού

γραμματικού γένους. Η διαδεδομένη αντίληψη (και ιδιαίτερα των γυναικών) σε πολλές δημοκρατικές χώρες, ότι ο τίτλος τους υποβαθμίζεται στην περίπτωση που απορρίψουν την αρσενική του μορφή είναι μάλλον στρεβλή. Η στάση αυτή αντικατοπτρίζει το φαινόμενο που η Deborah Cameron ονομάζει γυναικεία αλλοτρίωση μέσω του «ηγεμονικού λόγου», των δομών δηλαδή που αναπαράγουν τα υποκείμενα και αποτελούν φορείς της κυρίαρχης ιδεολογίας (Cameron, 1985: 86-91).

Σύμφωνα με τους γραμματικούς κανόνες και αποδεχόμενοι το κοινό γλωσσικό αίσθημα προτείνεται η υιοθέτηση των παρακάτω τύπων για τα θηλυκά επαγγελματικά:

Πρύτανης ► Πρυτάνισσα

Πρόεδρος ► Πρόεδρη ή Προεδρίνα ή γυναίκα Πρόεδρος ή η Πρόεδρος

Κοσμήτορας ► Κοσμητόρισσα

Βουλευτής ► Βουλευτρια

Υπουργός ► Υπουργίνα ή γυναίκα Υπουργός ή η Υπουργός

Πρωθυπουργός ► γυναίκα πρωθυπουργός ή πρωθυπουργίνα ή η πρωθυπουργός

Δήμαρχος ► δημάρχισσα ή δημαρχίνα ή η δήμαρχος

Νομάρχης ► νομάρχισσα ή νομαρχίνα

Δικαστής ► δικάστρια

σύμβουλος ► γυναίκα σύμβουλος ή η σύμβουλος ή άλλο ουσιαστικό + σύμβουλος (π.χ. η καθηγήτρια σύμβουλος

2. Όπου δεν είναι δυνατή η υιοθέτηση των καταλήξεων **-τρια**, **-ίνα** και **-ίσσα**, προτείνεται η ορθή χρήση των θηλυκών δορυφορικών κλιτικών όρων της Ο.Φ., η προσθήκη άρθρου ή η προσθήκη του ουσιαστικού «γυναίκα», λ.χ.: η αναπληρωτής υπουργός Παιδείας ► η αναπληρώτρια Υπουργός Παιδείας.
3. Συνιστάται η αποφυγή του αρσενικού επιθέματος **-ου** σε θηλυκά επαγγελματικά ονόματα, τα οποία με αυτόν τον τρόπο επιφορτίζονται με μειωτικό σημασιολογικό περιεχόμενο και η αντικατάστασή τους με όρους περιγραφικού χαρακτήρα, π.χ. καφετζού – ιδιοκτήτρια καφέ, περιπτερού – ιδιοκτήτρια περιπτέρου, ταξιτζού – οδηγός/ιδιοκτήτρια ταξί, κ.ά.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Cameron, Deborah. *Feminism and linguistic Theory*. Basingstoke: McMillan, 1985.
- Αλβανούδη, Αγγελική. *Η κοινωνική και γνωσιακή διάσταση του γραμματικού γένους*. Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα Φιλολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη: 2012.
- Γκασούκα, Μαρία & Γεωργαλλίδου, Μαριάνθη. *Οδηγός χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα*. Αθήνα: Υπουργείο Εσωτερικών – Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων – Εθνικό Τυπογραφείο, 2018.
- Λυπουρλής, Δημήτρης. *Γλωσσικές παρατηρήσεις*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1990.

- Ιορδανίδου, Α. & Μάντζαρη Ε. «Τα θηλυκά επαγγελματικά ουσιαστικά: Γλωσσική χρήση και τυποποίηση. ΕΛΕΤΟ, Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία». Κύπρος, Λευκωσία, 15 Οκτωβρίου 2005. Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2005, σσ. 73-87.
- Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), 1998.
- Μακρή-Τσιλιπάκου, Μαριάνθη. Η γυναικεία γλώσσα» και η γλώσσα των γυναικών. Στο Β. Καντσά, Β. Μουτάφη, & Ε. Παπαταξιάρχης (επιμ.). Φύλο και κοινωνικές επιστήμες στη σύγχρονη Ελλάδα, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2010, 119-146.
- Μακρή-Τσιλιπάκου, Μαριάνθη. «Η γυναικεία γλώσσα και η γλώσσα των γυναικών», στο *Πρακτικά διημερίδας Το φύλο, τόπος συνάντησης των διαφορετικών επιστημών: Ένας πρώτος ελληνικός απολογισμός*. ΜΠΣ «Γυναίκες και Φύλα: Ανθρωπολογικές και Ιστορικές προσεγγίσεις», Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, Μυτιλήνη, 11-12 Οκτωβρίου 2003. Url: http://www1.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou.pdf (Τελευταία Προσπέλαση: 30/09/2021).
- Μακρή-Τσιλιπάκου, Μαριάνθη. «Τι άλλαξε λοιπόν;» *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα: Πρακτικά της 16^{ης} Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, 1996, σσ. 435-446.
- Μελέτη, Β. «Φεμινιστική γλώσσα και ορολογία: Η συγχρονική και διαχρονική θεώρησή της στο εκπαιδευτικό σύστημα». ΕΛΕΤΟ, Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία». Αθήνα, 12-14 Νοεμβρίου 2015, σσ: 155-165.
- Μενεγάκη, Μαρία & Ευθυμίου, Λουκία. *Όταν οι γυναίκες της Γαλλίας αναζητούσαν το όνομα.. Η γιατί η γλώσσα τις ήθελε αόρατες*. Αθήνα: Λιβάνης, 2009.
- Παυλίδου, Θ.-Σ., Αλβανούδη, Α. & Καραφώτη, Ε. «Γραμματικό γένος και σημασιακό περιεχόμενο: προκαταρκτικές παρατηρήσεις για τη λεξιλογική αναπαράσταση των φύλων», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 24 (2004), 543–553.
- Παυλίδου, Θεοδοσία. «Γλώσσα-γένος-φύλο: Προβλήματα, αναζητήσεις και ελληνική γλώσσα», στο της ίδιας (επιμ.) *Γλώσσα-Γένος-Φύλο*, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών - Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 2000, [2006], σσ. 15-64.
- Πηλαβάκη, Άννα. (επιμ.). *Σεξισμός: Μια αφανής πραγματικότητα*. Λευκωσία: Επιτροπή Ισότητας των Φύλων στην Απασχόληση και στην Επαγγελματική Εκπαίδευση, 2016.
- Τζάρτζανος, Αχιλλέας. *Νεοελληνική σύνταξις (Της κοινής Δημοτικής)*. Τόμος Α΄. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 1946 [1991].
- Τριανταφυλλίδης, Μανόλης. Η “βουλευτίνα” και ο σχηματισμός των θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών», στο: *Άπαντα Μ. Τριανταφυλλίδη*, Τόμος Β΄. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Ν/Ε Σπουδών (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη), Α.Π.Θ, 1963, 325-334.
- Τριανταφυλλίδης, Μανόλης. *Νεοελληνική γραμματική (Της Δημοτικής)*. Ανατύπωση της έκδοσης του ΟΕΣΒ (1941) με διορθώσεις. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Ν/Ε Σπουδών (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη), Α.Π.Θ, 1978.
- Τσοκαλίδου, Πετρούλα. *Το φύλο της γλώσσας: Οδηγός μη σεξιστικής γλώσσας για τον δημόσιο λόγο*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων, 1996.
- Τσοπανάκης, Γ. Αγαπητός. *Ο δρόμος προς τη δημοτική*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 1982.
- Τσοπανάκης, Γ. Αγαπητός. *Νεοελληνική Γραμματική*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 1994.
- Φραγκουδάκη, Άννα. *Γλώσσα και Ιδεολογία. Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Οδυσσεάς, 1987.

Φραγκουδάκη, Άννα. «Γλώσσα λανθάνουσα 3 – ή γιατί δεν υπάρχουν βουλευτριες παρά μόνον χορεύτριες;» *Δίνη, φεμινιστικό περιοδικό*, 4 (1988), σσ. 42-44.

Χαραλαμπίκης, Χριστόφορος. *Νεοελληνικός Λόγος*. Αθήνα: Νεφέλη, 1992.